

Tadeusz M. Trajdos

EWOLUCJA OSADNICTWA W DUBNEM

Chciałbym podsumować w tym miejscu moje badania poświęcone stosunkom osadniczym w Dubnem¹. W 1603 roku biskup krakowski Bernard Maciejowski, właściciel dominium muszyńskiego, a więc pan gruntowy także obszaru nad potokiem Smereczym (dziś Smereczek), polecił Michałowi, kmieciowi z sąsiedniego Leluchowa, założyć wieś Dubne na surowym korzeniu². Zasadzca sprowadził tam za zgodą biskupa 6 rodzin kmiecych, którym przydzielono po 3/4 roli osadniczej³. Rola ta była odpowiednikiem tzw. półłanka kmiecego (13,35 ha), ewentualnie tzw. łąnu pogórskiego (12,52 ha)⁴. Przeciętny rozmiar gospodarstwa kmiecego w „państwie muszyńskim” XVII w. odpowiadał powierzchni wspomnianego półłanka⁵. Sołtys w Dubnem dostał potężną jurydycę wielkości trzech łąnów (też małych „kmiecych”). Taki przydział zapewniał jego rodzinie dziedziczne dysponowanie około 40 ha ziemi ornej. Sołtystwo otrzymało nadto dwa „obszary” z prawem budowy karczmy i możliwością wolnego piwowarstwa. Sołtys mógł osadzić na swej ziemi dwóch zagrodników oraz zbudować młyn, piłę (tartak) i folusz, uwolnione od opłat na rzecz dominium. Póki jego trzoda owiec nie przekraczała 200 sztuk, nie dawał żadnych danin pasterskich. Oczywiście pobierał 1/3 opłat sądowych ze spraw rozpatrywanych w sądzie wiejskim według prawa wołoskiego oraz miał prawo żądać od kmieci trzech dni odrobku na swoim gruncie. Wszystkie te przywileje były typowe dla pozycji sołtysów w starostwie muszyńskim⁶. O utrzymanie niektórych z nich sołtysi musieli toczyć upartą walkę przez cały wiek XVII, np. o swobodne warzenie piwa i jego wyszynk w karczmach sołtysich, ale tego zagadnienia tutaj nie podejmę.

Dość szybko po lokacji założono w Dubnem parochię unicką. Jest wzmiankowana w dokumencie z 1626 roku⁷. Według inwentarza 1668 roku obszar uprawny wsi uległ pewnemu zwiększeniu⁸. Znajdowało się tu popostwo z cerkwią, sołtystwo oraz gospodarstw kmiecych. Ówczesny sołtys zwał się Fedor Leśnicki, a gospodarze: Rycz Kaczmarz, Stefan Sienieńczak, Stefan Koczylak, Iwan Koczylak (lub Boczylak), wdowa Nowacka, Iwan Walczak oraz Michał Walczacek (w jednym gospodarstwie zamieszkiwanym przez dwie generacje), Andrzej Chomiak, Stefan Stechow i Danko Dudziak. Są to nazwiska typowe dla sądeckiego obszaru kolonizacji rusko-wołoskiej. Wywodzą się z apelatywów (przezwiśk, określeń charakterystycznych) oraz pat-ronimików⁹. Wskazywały na tym terenie mieszane na ogół pochodzenie osadników np. raczej ruskie Chomiaków, Sienieńczaków i Koczylaków, raczej polskie Walczaków i Nowackich, niepewne Dudziaków. Spośród wzmiankowanych nazwisk przetrwały dalsze trzy wieki w Dubnem jedynie rodziny zamożnych kmieci Chomiaków i Dudziaków¹⁰.

Kłopot sprawia nazwisko sołtysa. Michał z Leluchowa mógł swym potomkom zostawić nazwisko Leluchowski lub przyjąć nazwisko Dubniański. Wykluczone, aby jego dziedzice określali się jako Leśnicy. Nastąpiła więc zmiana posiadaczy sołtystwa przed 1668 roku. Z

jakiej wszakże Leśnicy pochodziła rodzina nowego sołtysa Fedora? Nie umiem tej kwestii rozstrzygnąć. Z pewnością nie z Leśnicy Pienińskiej, czysto polskiej wsi na Zamagurzu Spiskim nieopodal Szczawnicy.

Kolejną okazję do przyjrzenia się mieszkańcom Dubnego stwarza nam inwentarz dóbr muszyńskich, sporządzony w 1732 roku przez kanonika krakowskiego Kaspra Szczepkowskiego¹¹. Jest to okres radykalnych reform w systemie zarządu i ustroju wsi dominium muszyńskiego. Cały „kres” został poddany jurysdykcji prawa magdeburskiego. Grunty chłopskie uznano przeto za obszar „prawa zakupnego”. Kmieci tutejszych prawo magdeburskie traktowało jako lennych dzierżawców, uprawnionych do dziedzicznego korzystania z ziemi uprawnej na podstawie umowy zawartej z właścicielem dominium. Gospodarstwa kmieci można było wymieniać, zastawiać, cedować, sprzedawać i kupować, ale wyłącznie za zgodą starosty, zaś odpowiedni kontrakt uczestnicy transakcji musieli sporządzić przed władzą gromadzką, wójtem i przysiężnymi. Kuria biskupia godziła się na takie transakcje wyłącznie w granicach „państwa muszyńskiego”. Właściwą jurysdykcję sądową przekazano nowym wiejskim urzędnikom, wójtom i przysiężnym gromadzkim, odpowiedzialnym przed „zwierzchnością muszyńską”, czyli starostwem. Posiadaczom rozdrobnionych sołtystw dziedzicznych pozostawiono jedynie prymat honorowy i przywileje ekonomiczne. Nowe gromadzkie przedstawicielstwo pojawiło się również w Dubnem. Obok wójta i przysiężnych inwentarz notuje obecność w majątku sołtysim aż pięciu gospodarzy, spadkobierców tytułu i urzędu: Iwana Hołbidza, Michała Dubiańskiego, Jana Dubiańskiego, Piotra Dubiańskiego i Jacko Słotwińskiego. Nazwisko Hołbidz nie pojawi się w metrykach Dubnego od 1785 roku ani w gronie rodzin sołtysich, ani kmiecych. Natomiast Dubiańscy vel Dubniańscy będą nieprzerwanie piastować godność sołtysów dziedzicznych. Z teje rodziny pochodził ostatni paroch Dubnego, Bazyli Dubniański. Po jego śmierci w 1818 roku parochia w Dubnem została skasowana, a wieś z cerkwią — już filialną — przyłączono do parochii w Leluchowie¹². Przetrwali też w dziale sołtysim bardzo bogaci Słotwińscy, niewątpliwie imigranci ze Słotwin. W końcu XVIII w. byli spokrewnieni z inną tutejszą rodziną sołtysią o nazwisku (apelatywie zawodowym) Kowal¹³.

W 1732 roku w Dubnem znajdowało się 8 „łanów inwentarskich” (ról kmiecych), obejmujących opodatkowaną ziemię uprawną. Można sądzić, że zachowano pierwotny nadział kmiecy z 1603 roku tj. nie cały półłanek, a jego 3/4, tj. około 10 hektarów. Każda tej wielkości rola dawała rocznie biskupstwu krakowskiemu złotówkę czynszu i grzywnowego, 6 zł poboru, 15 gr żerowego i tramowego, 4 gr jarząbczego, 25 gr kuchennego, 9 denarów zającowego oraz gbel owsa. Z uwagi na potrzebę dużego obrotu gotówkowego kuria biskupia zamieniała w XVIII w. poddanym kresu muszyńskiego dawne daniny łowieckie, pasterskie, służebności i robocizny na regularne opłaty pieniężne. Ziemie orne w Dubnem przynosiły wtedy po żniwach 40 kóp zboża, a łąki dwa wozy siana rocznie. Do wsi należał spory obszar leśny i liczne pastwiska.

Spis ról w 1732 roku pokazuje nam uszczerbek w ciągłości osadniczej. Na Roli Kaczmarowskiej, w 3/4 pustej, gospodarował Fečko Bosak. Według przyjętych przeze mnie obliczeń dysponował więc około 2,5 ha ziemi. To samo działo się na Roli Semintjakowskiej (czy nie dawnej Sienieńczakowskiej?). Jej zasiedloną ćwiartkę uprawiał Andrzej Błaszczak, reszta

ziąła pustką. Kompletnie puste były role: Kocakowska, Czortykowska, Walczakowska. W 1/4 pusta była też Rola Chomiakowska. Tu na 3/4 ziemi przetrwały gospodarstwa Michała i Matwija Chomiaków. Na połowie Roli Dudziakowskiej gospodarzyli Petro i Wanio Dudziakowie, druga połowa stała pusta. W 3/4 opustoszała też Rola Nowakowska, na pozostałej ćwiartce gospodarował Hryć Baryłka. W porównaniu z 1668 r. widzimy regres osadniczy. Wymarły lub wyjechały rodziny Kaczmarzy, Nowackich, Walczaków, Sienieńczaków, Koczyłaków, Stechowów. Z poprzedniej epoki ostały się jedynie rodziny Chomiaków i Dudziaków. Zjawili się trzej nowi kmiecie: Błaszczak, Bosak i Baryłka. Zaczynali w biedzie z małą ilością gruntu, ale go nie utracili. W końcu XVIII w. rodziny Błaszczaków i Bosaków można zaliczyć do grupy zamożnych chłopów, a Baryłków do średnio sytuowanych w lokalnej społeczności¹⁴. Nie wiadomo, czy tysiąć rodzinę Dubiańskich można utożsamić ze spadkobiercami Fedora Leśnickiego z 1668 r. Mam wrażenie, że sołtystwo zakupiła całkiem nowa rodzina, jednak chronologii tych zmian nie jestem w stanie ustalić.

W każdym razie od końca XVIII wieku rozwój demograficzny wsi przebiega bez większych zakłóceń. W latach 1785-1799 stwierdziłem obecność 46 odrębnych nazwisk rodowych w tej wsi, z tego tylko dwa poświadczone już w 1668 r., a pięć następnym w 1732 r. Wskazuje to na znaczny przyrost zaludnienia, a zatem udaną kolonizację terenu wsi w drugiej połowie XVIII w. Nie będę tu powtarzać szczegółowej analizy struktur społecznych Dubnego w świetle metryk, zachowanych od 1785 r. Warto jednak dodać, że na stałe osiedlenie w Dubnem zjawiało się dwakroć więcej przybyszów z wsi łemkowskich na ziemi sądeckiej, szczególnie z terenu dawnego dominium biskupiego, niż z wsi rusnackich na pobliskiej rubieży węgierskich komitatów Szarysza i Spiszą. Jedynym wyjątkiem była ścisła więź krewniacza z sąsiednią wsią Obručné nad Smereczkiem i słabsze, ale dość częste kontakty z Ruską Wolą nad Popradem naprzeciw Leluchowa. Pośród łemkowskich wsi na Sądecczyźnie najwięcej powiązań rodzinnych i sąsiedzkich łączyło Dubne z Leluchowem, Wojkową, Jastrzębikiem i Słotwinami.

Na koniec przytoczmy parę danych liczbowych o zaludnieniu Dubnego od końca XVIII wieku¹⁵. W 1785 roku mieszkało tam 178 osób, wyłącznie grekokatolików, w 1879 roku — 288, w 1890 roku — 331, w 1894 roku — 348. Zaczęła się wtedy epoka masowej emigracji zarobkowej do Ameryki. W 1900 roku mieszkało w Dubnem 326 osób w 67 domach, a już w 1912 roku podano, że łącznie w parafii Leluchów z filią Dubne pozostało 416 osób, a 300 przebywało na emigracji! Jeszcze w 1928 roku w Dubnem mieszkały 304 osoby, czyli mniej niż na początku wieku. W 1931 roku zaludnienie odrobinę wzrosło: 332 osoby w 56 domach. Osobliwością Dubnego był kompletny brak Żydów przez cały okres jego dziejów. Nie istniały bowiem dostateczne bodźce ekonomiczne dla ich osiedlenia w tej peryferyjnej i raczej ubogiej wiosce.

Przypisy:

1. T. M. Trajdos, *Dubne w końcu XVIII wieku*, Magury 90, s. 4-23; Idem, *Nowi mieszkańcy Dubnego w I połowie XIX wieku*, w: *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*, Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU, t. V, Kraków 1997, s. 203-216; idem, *Krynicy, Najdawniejsze Dubne, relacje z kwerend*, Almanach Muszyny 1998, s. 50-52.
2. J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych*, w: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz.I, wyd. 2, Sanok 1995, s. 138; idem, *Studia nad Łemkowszczyzną*, Sanok 1999, s. 89-90; K. Pieradzka, *Na szlakach Łemkowszczyzny*, Kraków 1939, s. 70.
3. Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie (AKMKr), sygn. 1-116, *Inwentarz Klucza Muszyńskiego spisany sede vacante sub regentia W. Imci X. Kaspra Szczepkowskiego kanonika krakowskiego 1732 Die 9 Septembris*, s. 177.
4. J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1976, s. 153; W. Sołtys, *Związki wsi i dworu z cerkwią we wsiach beskidzkich i podbeskidzkich od XVI w. do końca ery galicyjskiej*, w: *Łemkowie...*, s. 230. Trzeba dodać, że w systemie łańców polskich i łańców kmiecych znano też nadziały o powierzchni około 4 hektarów (3,96-4,15). Wypada zaznaczyć, że warunki geofizyczne na karczunkowym terenie Dubnego (dość wysoka terasa nad potokiem, strome stoki górskie, ciasna kotlina w kierunku przełęczy dzielącej Dubne od Wojkowej) mogły determinować nadziały o wielkości minimalnej. Nie znam jednak żadnych potwierdzeń tej hipotezy w materiale źródłowym, który zebrałem.
5. W. Bębynek, *Starostwo muszyńskie, własność biskupów krakowskich*, Lwów 1914, s. 24.
6. *Ibidem*, s. 22, 28, 35-37.
7. J. Krzemieniecki, *Kilka dokumentów do dziejów grecko-katolickich parafii w dobrach muszyńskich dawnego biskupstwa krakowskiego*, Kraków 1935, s. 28, 42.
8. AKMKr, *Inwentarz 1668 r.*, sygn. V 4 c/4, d. 1-120, f. 666; Trajdos, *Najdawniejsze Dubne*, s. 50-52.
9. J. Bubak, *Analiza językowa nazwisk Łemków z zachodniej Łemkowszczyzny*, w: *Łemkowie...*, cz. II, Sanok 1994, s. 355-358.
10. Trajdos, *Dubne*, s. 15, 22; idem, *Najdawniejsze Dubne*, s. 52.
11. AKMKr, sygn. 1-126, s. 73-75.
12. Trajdos, *Dubne*, s. 9-11.
13. *Ibidem*, s. 12, 17.
14. *Ibidem*, s. 11, 15.
15. J. Czajkowski, *Studia*, s. 169, 175, 186, dane według schematyzmów.

Cerkiewka w Dubnem — drzeworyt Aleksandra Rojny